

ПРАКТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

УДК 378.147:371.1

І. А. Нагрибельна
ORCID iD 0000-0001-6393-3754

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Автором статті проаналізовано проблему технологізації самостійної роботи у виші. Акцентовано увагу на тих особливостях технології, що сприяють ефективному опануванню фаховими компетенціями під час самостійної професійно-методичної підготовки студентів до навчання української мови; репрезентовано специфіку проблемно-модульної технології як значущого засобу оптимізації самостійної роботи майбутніх учителів початкової школи та проілюстровано приклади її практичного впровадження у фахову підготовку студентів.

Ключові слова: інтеграція; лінгводидактика; проблемно-модульна технологія навчання; самостійна робота; фахова компетентність.

Вступ. Динамізм глобалізаційних процесів суспільного розвитку, стрімкий поступ інформаційних технологій, докорінні соціально-економічні перетворення викликали потребу оновлення системи вітчизняної освіти як закономірного еволюційного процесу, пов'язаного з необхідністю зміни освітньої моделі, сформованої в умовах постіндустріальної культури й суперечить реаліям високорозвиненого інформаційного суспільства. У цьому контексті актуалізується проблема організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів під час опанування мовознавчих, мовленнєвознавчих і лінгводидактичних дисциплін на засадах інноваційної методики, яка передбачає формування у них як пріоритетних комунікативних, самоосвітніх, дослідницьких умінь, важливих на етапі фахової підготовки в педагогічному виші, так і для вирішення стрімко змінюваних професійних завдань у сегменті початкової школи.

Випускники вищих навчальних педагогічних закладів мають поєднувати інтегровані якості наставника, здатного спонукати вихованців до свідомого опанування знань, формування в них позитивних людських якостей, успішних життєво-ціннісних настанов, а також розвивати в учнів спеціальні вміння й навички. Нормативне підґрунтя та стратегічні орієнтири в організації самостійної роботи студентів вітчизняних вишів закладено в низці документів, зокрема: Законі України «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті та ін. (Закон

України «Про вищу освіту», 2014; Закон України «Про освіту», 2001; Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., 2002).

Студіювання, аналіз і синтез наукових джерел з філософії, психології, педагогіки, лінгвістики, психолінгвістики, лінгводидактики засвідчує що в теорії і практиці проектування й організації самостійної роботи суб'єктів педагогічного процесу накопичено значний досвід, який може стати основою оптимізації змістово-процесуальних аспектів освіти професійного спрямування. Визначальними домінантами в означених здобутках є обґрунтування і розроблення: філософських засад парадигми сучасної освіти (В. Андрущенко, О. Базалук, Б. Гершунський, І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк, Є. Полат та ін.); психологічних основ навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів освітнього процесу (Б. Ананьєв, Г. Балл, Д. Богоявленський, Л. Виготський, В. Давидов, І. Зимня, М. Леонтьєв, та ін.); засад особистісно зорієнтованого навчання (С. Архангельський, І. Бех, О. Горюшкіна, І. Дроздова, С. Караман, М. Пентилок та ін.); організації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів вишів на засадах інтеграції (М. Князян, О. Малихін, С. Мартиненко, М. Махмутов, А. Нікітіна, О. Семенов, Л. Хоружа та ін.).

Дослідниками визначено систему видів діяльності й навчальних дій, якими мають оволодіти студенти для ефективної реалізації самостійної роботи; розроблено загальні питання організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих

педагогічних навчальних закладів, дидактичний супровід самостійної роботи.

Однак багато питань, пов'язаних із визначенням домінуючих складників професійних компетентностей (мовної, мовленнєвої, комунікативної, самоосвітньої, дослідницької, лінгводидактичної) майбутнього вчителя початкових класів, необхідних для ефективної організації самостійної роботи студентів, перебувають на периферії наукового пошуку в лінгводидактиці вищої школи. Так, не була предметом спеціального дослідження проблема технології організації самостійної роботи майбутніх учителів початкової школи до навчання української мови, яка виявилась актуальною в контексті сучасної вищої освіти (Нагрибельна І. А., 2015, с. 71).

Метою статті є аналіз ефективних технологій організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці до навчання української мови.

Сутнісні особливості педагогічної технології у виші. У процесі розроблення технології організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови ми взяли до уваги висновки дослідників, що педагогічна технологія дає відповідь на запитання: яким чином (якими методами, прийомами, засобами) досягти поставленої мети (Дичківська І. М., 2004; Копуць О. А., 2012; Пехота О. М., 1997). Усвідомлення особливостей технології сприятиме створенню ефективної методики організації самостійної роботи в процесі засвоєння мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін. На вибір технології впливають особистісні риси педагога, його досвід, своєрідність теми, рівень її складності, особливості контингенту студентів, матеріальна база вишу тощо. Критерієм ефективності педагогічної технології є результат.

Проблемно-модульна технологія. Одним із засобів оптимізації самостійної роботи студентів є проблемно-модульна технологія, що являє собою систему аналітико-логічних операцій змістового наповнення дисципліни, її структурування, визначення провідних напрямів майбутньої професійної діяльності й передбачає активну діяльність викладача й студента. Підставами для впровадження цієї технології в Україні дослідники визнають інтеграцію до Європейського простору вищої освіти, входження до Болонського процесу, реалізацію дистанційної форми вищої освіти.

Реалізацію цієї технології забезпечує інтеграція двох модулів – інформаційного і проблемно-пошукового.

Інформаційним модулем передбачено модернізацію навчальних програм, у тому числі й змісту самостійної роботи в процесі опанування української мови за рахунок доповнення нормативних курсів спецкурсами з мови та методики її навчання через дистанційну форму навчання. За такого підходу майбутні учителі початкових класів

мають змогу самостійно вдосконалювати й поглиблювати знання з основних розділів сучасної української літературної мови, підвищувати фаховий рівень, розширювати діапазон філологічної підготовки, глибше усвідомлювати філософську сутність мови, розвивати культуру усного й писемного мовлення, навички організації самостійної роботи.

Проблемно-пошуковий модуль спрямовано на розвиток у майбутніх учителів початкових класів можливостей самостійно засвоювати нові знання. Пріоритетним тут виступає розвиток творчого і критичного мислення, формування досвіду та інструментарію навчально-дослідницької діяльності, рольове й імітаційне моделювання, пошук себе як особистості. Цей блок містить такі виокремлені типи предметної навчальної діяльності, які допомагають максимально розкрити індивідуальний творчий потенціал кожного суб'єкта навчальної діяльності: теоретико-пізнавальний, дослідницький, дискусійний, моделювальний, рефлексійний.

У системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до самостійної роботи модулі вивчаються концентровано із зазначенням конкретної кількості годин (1 кредит – 30 годин, яким передбачено 12 годин самостійної роботи; тому доцільно матеріал, передбачений одним кредитом, засвоювати в аудиторії, зміст іншого – дистанційно). Одержання конкретних практичних результатів за період вивчення спецкурсу відповідає сучасним потребам. Позитивний ефект виявляється також у тому, що одержаний у короткі терміни студентами результат мотивує їх до продуктивної організації самостійної роботи.

Основним структурним елементом і засобом досягнення цілей під час вивчення спецкурсу, як уже зазначалося, є модуль, що розглядають як відносно самостійний, функціонально орієнтований фрагмент процесу навчання й самостійної роботи студента, що має власне програмно-цільове, методичне забезпечення та реалізується шляхом чітко відпрацьованої технології навчання (Введенський В. М., 2003, с. 51-55; Посталюк Н. Ю., 2006; Сухомлинська О. В., 2003).

Технологія організації самостійної роботи зумовлена багатьма об'єктивними чинниками, з-поміж яких вагоме місце посідають ті, що пов'язані з індивідуальними освітніми запитами майбутніх учителів початкових класів для побудови індивідуальної траєкторії навчання.

Технологією організації самостійної роботи учителів початкових класів в процесі вивчення української мови та методики її навчання передбачено можливість вибору суб'єктами навчання виду, типу самостійної роботи.

Проблемно-модульна технологія зорієнтована на активне залучення суб'єктів навчання до самостійної, навчально-дослідницької роботи. Про-

блемно-модульну технологію визначаємо як форму відносин між викладачем і студентом, за яких всі учасники, долучені до самостійної роботи, займають активну позицію (викладач або керівник наукової роботи – як суб'єкт навчання, студенти – як суб'єкти учіння). Суб'єкт-суб'єктний характер відносин суттєво вирізняє організацію самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів за проблемно-модульною технологією. Технологія центрована на студентові, тобто активною стороною в самостійній роботі є студент, а викладач створює умови для його творчого самовираження. Разом з тим активне «особистісно зорієнтоване» навчання, забезпечуючи майбутньому вчителю початкових класів можливість самовизначитися і самореалізуватися в пізнанні через вибір та оволодіння способами самостійної роботи, все ж зберігає форму зовнішнього соціального впливу на цілеспрямований розвиток особистості і цим відрізняється від стихійного навчання.

Практичне застосування проблемно-модульної технології. Ми використали проблемно-модульну технологію в процесі вивчення спецкурсу «Мовленнєва креативність учителя початкових класів».

Мету спецкурсу визначили як систематизація знань студентів про комунікативні якості мовлення, розширення уявлень майбутніх учителів початкових класів про роль і місце культури мовлення у житті людини загалом і вчителя початкових класів зокрема.

Основними завданнями спецкурсу визначено:

- поглиблення знань студентів про стилі, типи, жанри мовлення мовлення і їхнє використання у мовленнєвих ситуаціях, сприяти усвідомленню ними значення мовленнєвого іміджу, мовленнєвої креативності для майбутніх учителів початкових класів;
- розширення відомостей студентів про такі комунікативні ознаки мовлення, як правильність, чистота, точність, доречність, лаконічність, доступність, логічність лексичне і фразеологічне багатство, поглибити знання про норми літературної мови (орфоепічні, морфологічні, синтаксичні і лексичні, орфографічні, пунктуаційні), збагачувати активний словник студентів шляхом звернення до фольклорних джерел і зразків української класичної літератури;
- збагачення знань студентів про матеріальну сторону мови, про зв'язок мовлення з мисленням, інтеграція знань, здобутих у процесі опанування мовних, лінгводидактичних і психолого-педагогічних дисциплін задля формування мовленнєвої креативності, розвитку мовного чуття, мовного смаку;
- акцентування уваги студентів на важливості підготовки публічних виступів, продукування спонтанних діалогів та полілогів, пов'язаних з професійним контекстом.

Побудова спецкурсу передбачала збільшення питомої ваги самостійної роботи студентів, диференційованої за двома модулями – інформаційним та проблемно-пошуковим.

Під час опанування спецкурсу в межах інформаційного модуля студенти працювали зі значними обсягами інформації, запропонованої на різних носіях. Певний обсяг теоретичних відомостей майбутні вчителі початкових класів здобували під час лекційних занять, проте значно більший обсяг засвоювали шляхом самостійного опрацювання. Проілюструємо викладене вище прикладами. Так, під час оприлюднення лекції «Українська мова в сучасному світі» викладач ознайомлював студентів з лінгвістичними, соціолінгвістичними чинниками, що впливають на формування культури мовлення учнів та вдосконалення комунікативної, мовної компетентності вчителя. Відомості ж про основні тенденції розвитку сучасної лексичної системи української мови студенти здобували самостійно шляхом опрацювання рекомендованих джерел та аналізу мовлення учнів початкових класів. Аналіз засвідчив, що учні третього класу знають такі лексеми, як гербера, орхідея, бегонія, драцена, цикламен, однак не знайомі з такими власне українськими назвами, як жоржини, чорнобривці, любисток, кручені паничі, матіола, мальва. Коли студенти унаочнювали назване поняття відповідною ілюстрацією, діти обмежувалися загальними словами «квітка», «рослина». Це дало змогу студентам виявити сучасну тенденцію слововживання в учнів початкових класів – перевагу слів іншомовного походження. Наступне завдання передбачало вироблення рекомендацій для вчителів щодо збагачення словникового запасу учнів власне українською лексикою.

Тему «Невербальні засоби спілкування» було винесено на самостійне опрацювання. Для цього викладач виокремив змістові блоки теми, як-от:

1. Загальні відомості про невербальне спілкування.
2. Екстралінгвістичні і просодичні норми спілкування.
3. Кінесика й норми спілкування.
4. Етичні норми зовнішнього вигляду вчителя.
5. Правила рукостискання.

Студентам було запропоновано список основної й додаткової літератури; ключові слова, методичні рекомендації, що полегшували процес засвоєння матеріалу.

На пропедевтичному етапі засвоєння теми студенти ознайомилися з метою й завданнями вивчення теми:

Мета – дати основні положення про невербальне спілкування, визначити його етичні аспекти, зокрема встановити, у чому полягають етичні правила засобів, пов'язаних з технічним аспектом мовлення (правила дикції, сміху, мовчання тощо), а також правила використання жестів і міміки, простору під

час ділового спілкування; пригадати головні принципи рукописання; розвивати навички використання кінетичних засобів, удосконалити вміння застосовувати будь-які невербальні знаки для успішної комунікації.

В якості ключових слів запропоновано ті, що виступають своєрідними смисловими домінантами, що допоможуть швидко відновити навчальний матеріал у пам'яті студентів. Це такі слова: *невербальна комунікація, екстралінгвістика, просодика, норми спілкування, швидкість мовлення, гучність, артикуляція, сміх, дикція, інтонація, темп, сила звучання, тембр, наголос, мовчання, кінесика, постава й поза, жести, міміка, просторові етичні норми, зовнішній вигляд, рукописання, стівбесіда.*

Методичні рекомендації до вивчення теми спрямовували студентів на продуктивну самостійну навчально-пізнавальну діяльність.

У темі подано загальні відомості про етикетні норми використання невербальних засобів спілкування. Читаючи пункт 1, пригадайте, що Ви вже знали про невербальні засоби, виділіть ту інформацію, що стала для новою. Вивчаючи пункт 2, подумайте, з якими іншими науковими галузями пов'язаний матеріал. Опрацювавши пункт 3, сформулюйте найтипівші помилки в застосуванні жестів і міміки. Розглянувши пункт 4, подумайте, чи завжди ваш зовнішній вигляд відповідає етичним нормам ділового спілкування. Пункт 5 подає правила рукописання: як ви гадає, чи завжди ці правила будуть діяти однаково і в діловій, і побутовій сферах спілкування?

Прикметними ознаками проблемно-пошукового модуля стало моделювання ситуацій взаємодії з реальними чи віртуальними суб'єктами (учнями, колегами, батьками учнів) у межах комунікативного тренінгу (установлення контакту, транслявання відомостей, передачу відповідних емоцій тощо), що сприяло формуванню мовленнєвої креативності майбутніх учителів початкових класів.

Проблемним модулем передбачено застосування таких методів і форм активного залучення майбутніх учителів початкових класів до навчальної діяльності після виконання самостійної роботи як: обговорення конкретних навчальних ситуацій і участь у ділових іграх; участь у навчально-методичній та дослідній роботі творчих груп й експериментальних майданчиків; виконання індивідуальних та мікрогрупових творчих завдань, залікових і тестових завдань, проектних робіт тощо.

Організація самостійної роботи дозволила нам вибудувати індивідуальну траєкторію просування майбутніх учителів початкових класів до професійної майстерності, що забезпечується через засвоєння теоретичного матеріалу, який складається із модулів комунікативно й професійно значущої тематики.

Однією з передумов якісного впровадження спецкурсу й ефективної технології вдосконалення системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови та методики її викладання є наявність підручників і навчально-методичних комплектів, а запровадження інновацій у межах запропонованої технології стимулювало майбутніх учителів початкових класів до створення індивідуальних професійних портфоліо, змістове наповнення яких по-перше, сприяло ознайомленню майбутніх учителів з передовим досвідом педагогічних колективів та напрацювань лінгводидактики, по-друге, активізувало формування в них мовленнєвої креативності.

Розроблений і апробований спецкурс забезпечив аналіз і синтез накопиченого досвіду та можливість для розроблення й впровадження у практику інноваційних підходів, методів і технологій ґрунтовного опанування української мови та методики її навчання через ефективну самостійну роботу.

Висновки. Наші спостереження показали, що організована в такий спосіб самостійна робота майбутніх учителів початкових класів стає ефективною, органічною, сприяє подальшому застосуванню найбільш різноманітних сучасних форм, методів, напрямів, активізації процесу навчання, самореалізації, самоорганізації, саморегуляції, самоактуалізації, самовдосконалення.

Значною перевагою запропонованої технології організації самостійної роботи, як нам видається, є її можливість взаємодіяти безпосередньо з викладачами. Через таке спілкування просуваються успіхи із самостійної роботи, здійснюється активне інформування майбутніх фахівців про освітні програми, проекти, тематику проблемно-тематичних й авторських проектів.

Безперечно, порушене питання не вичерпує повною мірою проблему технології організації самостійної роботи майбутніх учителів початкової школи, а є одним із перспективних її напрямів.

Література

1. **Введенский В. Н.** Моделирование профессиональной компетентности педагога / В. Н. Введенский // Педагогика. – № 10. – 2003. – С. 51-55.
2. **Дичківська І. М.** Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / Ілона Миколаївна Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
3. **Закон України «Про вищу освіту».** Закон від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.
4. **Закон України «Про освіту»** // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – 58 с.

5. **Копусь О. А.** Теоретичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів у вищому навчальному закладі : [монографія] / Ольга Антонівна Копусь. – Одеса, 2012. – 429 с.
6. **Нагрибельна І. А.** Удосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів за собом самостійної роботи. ScienceRise. 2015, no. 3/1 (8). DOI: 10.15587/2313-8416.2015.39174.
7. **Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст.** // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 2. – С. 5-27.
8. **Пехота Е. Н.** Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя: Монография / Елена Николаевна Пехота; Под ред. И. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 281 с.
9. **Посталюк Н. Ю.** Модульно-компетентностный подход в российской системе довузовского профессионального образования [Электронный ресурс] : Теория и практика. – Самара, Учебная литература, 2006. – 192 с. – Режим доступа: http://library.vsqao.com/search?author_id=24418
10. **Сухомлинська О. В.** Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / Ольга Василівна Сухомлинська. – К.: А.П.Н., 2003. – 68 с.

Нагрибельная И. А. ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МЛАДШИХ КЛАССОВ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ К ОБУЧЕНИЮ УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ

Автором статьи проанализировано проблему технологизации самостоятельной работы в высшем учебном заведении. Акцентировано внимание на тех особенностях технологии, которые способствуют эффективному использованию студентами профессионально-методических компетенций во время самостоятельной подготовки к обучению украинскому языку учеников младших классов; репрезентовано специфику проблемно-модульной технологии, как важного способа оптимизации самостоятельной работы будущих учителей младшей школы, а также представлено примеры практического внедрения описанной технологии.

Ключевые слова: интеграция; лингводидактика; проблемно-модульная технология обучения; профессиональная компетентность; самостоятельная работа.

Nahrybelna I. INDEPENDENT WORK ORGANIZATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING FOR THE UKRAINIAN LANGUAGE TEACHING

The issue of technologizing independent work at the university is analyzed in the article. The attention is focused on those features of the technology that contribute to effective obtaining of professional competences during independent professional and methodical training of students for the Ukrainian language teaching, the article represents the specific of problem-modular technology as an important means of optimizing the individual work of future primary school teachers and illustrates examples of its practical implementation in students' training.

The author highlights the actuality of independent work organization of future primary school teachers during learning linguistic, language studying and linguodidactic disciplines based on innovative methodics, stresses the importance of independent educational organization of students of higher pedagogical institutions, presents the examples of didactic support of independent work.

The article shows that a means of optimizing students' independent work is the problem-modular technology, which is a system of analytical and logical operations of semantic content of the discipline.

The article states that the organization of independent work allows to create the individual trajectory of future primary school teachers' professional skills improving that is provided through theoretical material and consists of modules of communicative and professionally meaningful themes (information and problem-search).

The author offers the practical implementation of the problem-modular technology in the course «Speech creativity of future teacher of primary school» content.

Key words: independent work; integration; linguodidactics; problem-modular technology of teaching; professional competency.

Рецензенти

Андрієвський Б. М. – д. пед. н., проф.,
Пентиліук М. І. – д. пед. н., проф.

*Стаття надійшла до редакції 01.10.2015
Прийнято до друку 22.10.2015*